

יסודות יבמות

שיעור שישי

זיקה

מקורות

- א. גמ' יבמות יז: יח: "אמר רב הונא... לא פקעה"; רש"י יז: ד"ה אין זיקה, ד"ה ולימא, וד"ה יש זיקה
- ב. משנה יבמות כו; גמ' כח: - "איסור מצוה... רבנן קמ"ל"; רש"י שם, ד"ה איסור
- ג. גמ' יבמות כט: "ת"ש שומרת יבם... לתרי אמאי"; תוס' הרא"ש שם, ד"ה כגון "ונראה לי..."
- ד. גמ' יבמות צב: - "אמר רב יהודה... הוא דאתא"; גמ' מט: - "אמר אביי... אי כשמואל"; רש"י מט: ד"ה אי כרב; תוס' מט. ד"ה הכל "וא"ת א"כ... בת תפיסת קידושין"
- ה. גמ' סוטה יח: "אמר רב המנונא... כי ערוה"; תוס' שם, ד"ה שומרת; שאילתות דרב אחאי שאילתא צה "ברם צריך... וכן הילכתא"
- ו. גמ' יבמות סז: "מתני'... דאחיו הוא"; תוס' שם, ד"ה קנין כספו
- ז. גמ' קידושין ד: "ובעלה מלמד... תלמוד לומר ובעלה"; רש"י שם, ד"ה שכן זקוקה

תוספות הרא"ש כט: ד"ה כגון

ונראה לי אפי' לפי מאי דבעי למימר מעיקרא דבזיקה פליגי לא מצי למימר דמ"ד אין זיקה דהיינו ר"ע, דע"כ ר' אליעזר ור' יהושע דאמרי יש זיקה ומשום הכי מיפר, ע"כ היינו מדאורייתא דסברי זיקה ככנוסה מן התורה, דמשום דיש זיקה דרבנן לא היו אומרים שיפר נדריה, ואהא קאמר ר"ע אין זיקה מן התורה אבל אפשר דקא סבר יש זיקה מדרבנן.

שאלתות דרב אחאי שאילתא צה

ברם צריך יבמה לשוק מאי מי תפשי בה קידושין ולא הוי הולד ממזר או דילמא לא תפשי בה קידושין והולד ממזר ומאי שנא יבמה דקא מבעיא לן משום דכתיב בה לא תהיה לא תהא בה הויה או דילמא כיון דאיסור לאו הוא תפשי בה קידושין מידי דהוה אכל חייבי לאוין והאי לא תהיה ללאו הוא דאתא ת"ש דאמר רב יהודה אמר רב מניין שאין תופסין קידושין ביבמה שנאמר לא תהיה אשת החוצה לא תיהוי בה הויה לזר ושמואל אמר בעניותינו צריכא גט אמר ליה רב מרי בר רחל לרב אשי הכי אמר אמימר הילכתא כותיה דשמואל אלמא תפשיין בה קידושי וכיון דתפשי בה קידושי אין הולד ממזר והא שמואל בעניותינו קאמר למימר דמספקא ליה אלא מיהא דתנן אמן שלא סטיית ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה ואמר רב המנונא שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה אלמא כאשת איש דמיא לגבי עלמא ממאי מדקתני שומרת יבם וכנוסה ואי סלקא דעת' לא אסירא והא תנן זה הכלל כל שתיבעל ולא תהי אסורה לחזור לו לא היה מתנה עמה ואמרי במערבא לית הילכתא כרב המנונא אלא שריא ליבמה אלמא כפנויה דמיא ותפשי בה קידושי ואי אזלא לעלמא אין הולד ממזר ומתניתין רבי עקיבא היא ואנן סבירא לן כרבנן דתניא זו דברי רבי עקיבא אבל חכמים אומרי' אין ממזר מיבמה ותניא אחריתי ושויין בבא על הנדה ועל השפחה ועל שומרת יבם שאין הולד ממזר וכן הילכתא.

בשיעורים הקודמים עסקנו בדין יבום וחליצה בחייבי כריתות ובחייבי לאוין. בשיעור זה נתחיל לעסוק בענייני זיקה.

הגמרא אומרת בתחילת הפרק השני:

אמר רב הונא אמר רב: שומרת יבם שמתה מותר באמה, אלמא קסבר אין זיקה... ורב יהודה אמר: שומרת יבם שמתה אסור באמה, אלמא קסבר יש זיקה. [יבמות ז:]

הגמרא מביאה מחלוקת בדין אם יבמתו: לפי רב, יש 'זיקה', ולכן יבם אסור באם יבמתו, כשם שהוא אסור באם אשתו. לעומת זאת, לפי רב יהודה (שמקור דבריו הוא בדברי שמואל'), אין 'זיקה', ולכן יבם מותר באם יבמתו.

באופן דומה תולה הגמרא את מחלוקת התנאים [במשנה נדרים עד.] בדין הפרת נדרי היבמה על ידי היבם, בשאלת קיומה של ה'זיקה':

תא שמע, שומרת יבם בין יבם אחד בין שני יבמין, רבי אליעזר אומר יפר, רבי יהושע אומר: לא אחד ולא לשנים, רבי עקיבא אומר: לא לאחד ולא לשנים. והוינן בה, בשלמא רבי עקיבא סבר אין זיקה אפילו לחד, לרבי יהושע לחד יש זיקה לתרי אין זיקה, אלא לרבי אליעזר, נהי נמי דקסבר יש זיקה, בשלמא לחד מיפר אלא לתרי אמאי? [יבמות כט:]

הקישור בין הסוגיות מפורש בדברי רש"י:

יש זיקה – כלומר, חומרת זיקה לשוויי אחות זקוקתו כאחות אשתו. ובמסכת נדרים פליגי בה: איכא למאן דאמר זקוקתו כאשתו להפרת נדריה ולאסור קרובות, ואיכא למאן דאמר אין זיקה, ובפרקין דלעיל איפליגו בה רב הונא ורב יהודה. [רש"י כו. ד"ה יש זיקה?]

אמנם, קישור זה רחוק מלהיות פשוט. מהשיטה המתירה ליבם להפר את נדרי יבמתו עולה כי ה'זיקה' היא דאורייתא. לעומת זאת, המשנה בתחילת פרק שלישי אומרת:

ארבעה אחין שנים מהם נשואים שתי אחיות ומתו הנשואים את האחיות, הרי אלו חולצות ולא מתייבמות. [משנה כו.]

המשנה מלמדת כי אחות זקוקתו 'חולצת' ולא מתייבמת, ואין דינה כאחות אשתו הפטורה גם מחליצה. מכך הסיקו הראשונים [רמב"ן כז: ד"ה הא דאמר; רשב"א שם, ד"ה והא דאמרין; ריטב"א שם, ד"ה והא דמפרש] כי איסור היבם בקרובות זקוקתו הוא מדרבנן בלבד.

בנוסף, המשנה ממשיכה:

היתה אחת מהן אסורה על האחד איסור ערוה, אסור בה ומותר באחותה, והשני אסור בשתייהן. איסור מצוה ואיסור קדושה, חולצת ולא מתייבמת. [שם]

והגמרא מבארת את החידוש הקיים בדברי המשנה:

הא נמי תנינא: 'איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתייבמת'. התם איסור מצוה לחודה, הכא איסור מצוה ואחותה. סלקא דעתך אמינא ליקום איסור מצוה במקום איסור ערוה ותתייבם, קא משמע לן. ותתייבם? כיון דמדאורייתא רמיא קמיה קא פגע באחות זקוקתו. סלקא דעתך משום מצוה עבוד רבנן, קא משמע לן. [יבמות כח:]

¹ כך אומרת הגמרא [יח:].

² וכן עולה מדברי רש"י [ז: ד"ה ולימא]: "ולמא הלכה כדברי האומר אין זיקה אפילו בחד – רבי עקיבא קאמר ליה בפרק ארבעה אחין: שומרת יבם אין יבמה מיפר נדריה לא לאחד ולא לשנים, כלומר בין שנפלה לפני יבם אחד בין שנפלה לפני שנים, דלא קרינן ביה אישה".

הגמרא אומרת שהיתה סברה להתיר לייבם את אחות זקוקתו, ובביאור הדברים כותב רש"י:

משום מצוה עבוד רבנן – שתתקיים מצות יבום, ולא העמידו איסור זיקה שהוא מדבריהם לאסור את אחותה היכא דהיא עליו איסור מצוה, קא משמע לן. [רש"י שם, ד"ה משום מצוה]

מפורש בדבריו כי איסור קרובות זקוקתו הוא מדרבנן בלבד.³

בעקבות דברים אלו, טוענים תוספות הרא"ש ורבי אברהם מן ההר שאין להשוות בין הסוגיות:

ונראה לי, אפילו לפי מאי דבעי למימר מעיקרא דבזיקה פליגי, לא מצי למימר דמאן דאמר אין זיקה דהיינו רבי עקיבא, דעל כרחך רבי אליעזר ורבי יהושע דאמרי יש זיקה ומשום הכי מיפר, על כרחך היינו מדאורייתא, דסברי זיקה ככנוסה מן התורה, דמשום דיש זיקה דרבנן לא היו אומרים שיפר נדרה, ואהא קאמר רבי עקיבא אין זיקה מן התורה, אבל אפשר דקא סבר יש זיקה מדרבנן. [תוס' הרא"ש שם: ד"ה כגון]

והאי יש זיקה ואין זיקה דהכא מן התורה הוא דפליגי, אבל כולהו מודו דיש זיקה מדרבנן, ואפילו הכי אינו מיפר, דנדרים דאורייתא ניהו, ומשום זיקה דרבנן לא מצי מיפר נדרים דאורייתא. [רבי אברהם מן ההר שם: ד"ה אין זיקה]

לדבריהם, התנאים המתירים ליבם להפר נדרי יבמתו סבורים שיש 'זיקה' מדאורייתא, ושיטתם לא נפסקה להלכה. לעומתם, רב האוסר שקרובות יבמתו אסורות סובר שיש 'זיקה' מדרבנן בלבד, ושיטה זו קיימת להלכה.

אמנם, כאמור, רש"י קושר בין הסוגיות, ושיטתו טעונה ביאור.⁴

רבי שמואל רוזובסקי מבאר את שיטת רש"י:

וע"כ צריך לומר בזה, דיסוד המחלוקת אי יש זיקה או אין זיקה הוי פלוגתא בדאורייתא, דנחלקו אי זיקה חשיב קנין או לא, וזה הוי פלוגתא בדאורייתא, ומיהו אף למאן דאמר יש זיקה, יש לו בה רק קנין אבל אישות אין לו בה... ומשום הכי לענין הפרת נדרים שהדין תלונ בקנין, דכשהיא קנויה לו יכול להפר נדרה, פלוגתיהו הוי בדין דאורייתא, דלמאן דאמר יש זיקה היא קנויה לו ויכול להפר נדרה, ולמאן דאמר אין זיקה אינה קנויה לו ואינו יכול להפר נדרה, אבל איסור קרובות תלוי בשם אישות, ולכן בזה מודו כולי עלמא דמדאורייתא אין בה איסור קרובות, ופלוגתיהו הוי רק אי גזרו בה רבנן או לא. ומה דתלו זה בפלוגתא דיש זיקה מדאורייתא, צריך לומר בהכרח דסבירא ליה מסברא דאי יש זיקה והיא קנויה לו מדאורייתא, מסתברא דמדרבנן יחשיבו קניין זה כאישות לענין איסור קרובות ודין צרת ערוה ועוד, אבל אי אין זיקה. לא מסתבר שיתנו לזה דין אישות מדרבנן, כיון דמדאורייתא אין לו בה אפילו קניין. ונמצא דיסוד פלוגתיהו הוי בדאורייתא, ומזה איכא נפקא מינה לענין דרבנן. [חדושי רבי שמואל ס' יד אות ג]

לדבריו, המחלוקת היסודית האם יש 'זיקה' היא בדאורייתא, אך לכל הדעות⁵ ה'זיקה' רק מגדירה שיש ליבם קניין ביבמתו, אך היא אינה יוצרת אישות ביניהם.⁶ בשל כך, 'זיקה' מתירה לבעל להפר את נדרי יבמתו, אך מדאורייתא היא אינה אוסרת אותו בקרובותיה (שכן איסור עריות תלוי בקשר האישות). ועם זאת, אם מדאורייתא ה'זיקה' יוצרת קניין, חכמים משווים אותה לאישות רגילה, וכך קרובות זקוקתו אסורים מדרבנן.

³ וכן כותבים הרמב"ן [כז: ד"ה הא דאמר], הרשב"א [שם, ד"ה והא דאמרין] והריטב"א [שם, ד"ה והא דמפרש]. [אמנם, עי' תוספות חד מקמאי' [כז:]: הנוקט לא כך, וכן לומד האור שמח [קונטרס זיקה אות ל] מדברי הירושלמי [פ"ג ה"א]; ועי' בדברי תוספות [כז: ד"ה אבל] בשם רבנו חננאל, ואכמ"ל].

⁴ עי' תוספות [נדרים עד. ד"ה אלא] ותוספות מהר"ם [יבמות כט: ד"ה ר' אליעזר] העומדים על קושי זה.

⁵ מלבד שיטת רבי אושעיא [יח:]: בדעת רבי שמעון כי 'זיקה ככנוסה'.

⁶ ההבחנה בשני רבדים אלו במעשה הקידושין, מקובלת על אחרונים רבים; עי' זכר יצחק [ח"ב ס' מח אות א] שו"ת משיב דבר [ח"ד ס' לה] וקונטרסי שיעורים [קידושין שיעור א].

על אף דברים אלו, נראה שקיימות שיטות הסוברות כי קיים קשר אישות ממשי בין היבם ליבמתו. מוצא הדברים במחלוקת האמוראים האם קידושין תופסים ביבמה:

אמר רב יהודה אמר רב: מנין שאין קידושין תופסין ביבמה, שנאמר: 'לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר' – לא תהיה בה הויה לזר. ושמואל אמר: בעניותינו צריכה גט. מספקא ליה לשמואל, האי 'לא תהיה אשת המת' אי ללאו הוא דאתא, אי דלא תפסי קידושין הוא דאתא.

[יבמות צב.-:]

הראשונים נחלקים בשיטת רב, הסובר שקידושין אינם תופסים ביבמה, האם הוולד הנוולד ממנה הוא ממזר.⁷ רש"י כותב כי לשיטתו הוולד ממזר:

אי כרב דאמר בפרק האשה רבה: מנין שאין קידושין תופסין ביבמה, דכתיב 'לא תהיה אשת המת לאיש זר' – לא תהיה בת הויה לזר, והולד ממזר. [רש"י מט: ד"ה אי כרב]

לעומתו, תוספות כותבים כי גם לשיטת רב הוולד אינו ממזר:

דאליבא דרב דאמר אין קידושין תופסין ביבמה, איצטריך לאשמועינן שפיר דלא הוי ממזר. וטעמא אומר רבנו תם, דהוי כעובד כוכבים ועבד שאין בה קידושין לשום אדם, וליבם נמי לאו בת קידושין היא אלא ביאה הוא דאית בה. ואפילו למאן דהוי ממזר מעובד כוכבים ועבד, מכל מקום אין ממזר מיבמה, דכיון דיבמה עומדת לחלוץ כמו ליבם חשיבא בת תפיסת קידושין. [תוס' מט. ד"ה הכל מודים]⁸

נראה כי לפי רש"י, שיטת רב שאין קידושין תופסים ביבמה מבוססת על ראיית היבמה כ'אשת איש': ביאה עליה נחשבת כביאה על ערווה, שקידושין אינם תופסים בה⁹, ולכן הוולד הנוולד ממנה הוא ממזר¹⁰. לעומת זאת, לפי תוספות, קידושין אינם תופסים ביבמה מעיקרון ייחודי: יבמה "לאו בת קידושין היא אלא ביאה הוא דאית בה", ולכן דינה חלוק מדין ערווה, והוולד הנוולד ממנה אינו ממזר.

מקור נוסף לשיטה הרואה את היבמה כ'אשת איש' בסוגיית 'יבמה שזינתה':

אמר רב המנונא: שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה... אמרי במערבא: לית הילכתא כרב המנונא. אלא הא דקתני שומרת יבם וכנוסה, הא מני רבי עקיבא היא, דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין ומשוי לה כי ערוה. [סוטה יח:]

הגמרא מביאה את דעת רב המנונא המשווה בין שומרת יבם שזינתה לאשת איש שזינתה: כשם שאישה שזינתה נאסרת על בעלה, כך שומרת יבם שזינתה נאסרת על היבם. הגמרא מציינת כי שיטה זו אינה מוסכמת: "אמרי במערבא, לית הילכתא כרב המנונא", ושומרת יבם שזינתה אינה נאסרת על היבם.

דברי השאלות מבואר כי מחלוקת זו נעוצה בהבנת מעמדה של שומרת יבם:

⁷ מחלוקת זו נעוצה בביאור דברי הגמרא [מט:]: "אמר אביי: הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה שאין הולד ממזר... תניא נמי הכי, הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה ועל שומרת יבם שאין הולד ממזר. ואביי, שומרת יבם מספקא ליה, אי כרב אי כשמואל".

⁸ בשיטה עקרונית זו נוקט גם הרמב"ן [מט. ד"ה הכל מודים; מט: ד"ה ואביי].

⁹ דברים אלו מבוססים על ההבנה כי הדין שקידושין אינם תופסים בערווה נובע מחמת 'שם הערווה' ולא מחמת חומרת האיסור. [דנו בכך בשיעור השני [היתר איסור אשת אח במקום יבום] ובשיעור השלישי [פטור ערווה מיבום וחליצה]].

¹⁰ כן כותב הנצי"ב [העמק שאלה צה, יג] בביאור שיטתו: "הרי היא כאשת איש ממש, אלא דקילא בעונשין ודמיא לאשת קטן".

ואמר רב המנונא שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה, אלמא כאשת איש דמיא לגבי עלמא...
ואמרי במערבא לית הילכתא כרב המנונא אלא שריא ליבמה, אלמא כפנויה דמיא ותפשי
בה קידושי ואי אזלא לעלמא אין הולד ממזר. [שאלות דרב אחאי שאלתא צה]

לדבריו, רב המנונא סבור ששומרת יבם נחשבת כ'אשת איש', ואילו השיטה החולקת סוברת
שהיא כ'פנויה'¹¹. השאלות מכריע כשיטה החולקת על רב המנונא, ואם כן לפי דבריו להלכה
היבמה אינה נחשבת כ'אשת איש'¹².

על פי האמור, קיימת שיטה הסוברת כי שומרת יבם היא ערוה כ'אשת איש'. נראה כי לרוב
הדעות שיטה זו אינה מקובלת להלכה, ולכן גם לפי השיטה האוסרת את קרובות זקוקתו, איסור זה
הוא מדרבנן בלבד. עם זאת, לשיטת רש"י, קיימת שיטה הסוברת שיש 'זיקה' מדאורייתא, אלא
שה'זיקה' מחילה עליה קניין ללא קשר אישות ממשי.

לכאורה, לפי זה, השיטה הסוברת שאין 'זיקה' סוברת שהנפילה ליבום אינה יוצרת כל קשר בין
היבם ליבמתו; היבם מצווה ביבום, אך זו מצוה בעלמא שאינה מחילה כל הגדרה בתחומי הקניין או
האישות. אמנם, משתי סוגיות משתמע לא כך.

הגמרא במסכת קידושין מביאה את דברי רב אשי, כי הכתוב "ויבמה יבוא עליה ולקחה לו לאשה
ויבמה", אינו יכול להוות מקור לקידושי ביאה:

אמר רב אשי: משום דאיכא למימר מעיקרא דדינא פירכא. מהיכא קא מייתית לה? מיבמה,
מה ליבמה שכן זקוקה ועומדת, תאמר בזו שאין זקוקה ועומדת. [קידושין ד:]

הגמרא מגדירה שהיבמה היא "זקוקה ועומדת". בביאור הגדרה זו כותב רש"י:

שכן זקוקה ועומדת לזה מחמת קידושי המת, ואין ביאה באה אלא לגמור, אבל קניין
דמעיקרא לא. [רש"י שם, ד"ה שכן זקוקה]

לפי דבריו, ביאת היבום אינה יוצרת קניין חדש, אלא היא ממשיכה את ה'זיקה' הקיימת מחמת
קידושי האח המת¹³. מדבריו עולה כי מדאורייתא מוטלת על היבמה 'זיקה' הנמשכת מקידושי האח
המת.

מקור נוסף להבנה זו משיטת רבנו תם לגבי אכילת שומרת יבם בתרומה. המשנה אומרת:

העובר והיבם והאירוסין והחרש וכן תשע שנים ויום אחד, פוסלין ולא מאכילין. [משנה סז:]

מבואר במשנה כי יבם אינו מאכיל את יבמתו בתרומה. הגמרא לומדת דין זה מדרשה:

אי בת ישראל לכהן היא לא מאכיל לה, 'קנין כספו' אמר רחמנא, והא קנין דאחיו הוא.

[יבמות סז:]

¹¹ עיי' קהילות יעקב [ס' טו] הנוקט כי הדעה החולקת על רב המנונא מקבלת את תפיסתו היסודית במעמדה של שומרת
יבם, אך לשיטתה אין בכך כדי לאוסרה על היבם.

¹² בניגוד לדבריו, תוספות [סוטה יח: ד"ה אמרי] סוברים, שהואיל ולהלכה קידושין אינם תופסים ביבמה, היא מוגדרת
כ'אשת איש' ולכן יבמה שזינתה נאסרת. אמנם, תוספות שאנץ [שם, ד"ה הא מני] והריטב"א [יבמות צב: ד"ה והקשו בתוס']
חולקים וסוברים כי רק לפי השיטה הסוברת שוולד יבמה שזינתה הוא ממזר יבמה שזינתה נאסרת, שכן על פיה יבמה
נחשבת ערוה כ'אשת איש', אך השיטה הסוברת שקידושין אינם תופסים ביבמה אינה מבוססת על הבנה שהיבמה היא
כ'אשת איש', ולכן להלכה יבמה שזינתה מותרת. [וכעין זה כותבים הבית הלוי [ח"ב סי' מ אות א-ב] והשפת אמת [סוטה יח:
ד"ה בגמ' אמרי]]. בעניין זה יעוין בירושלמי [סוטה פ"ב ה"ה] הקושר בין דין יבמה שזינתה לבין דין קרובות היבמה, ונראה
שבכך נאמן הירושלמי לשיטתו [יבמות פ"ג ה"א] – כפי שהובא לעיל בהערה 3 בשם האור שמח [קונטרס זיקה אות ל] – כי
איסור קרובות זקוקתו הוא דאורייתא. [ועיי' קרן אורה [סוטה יח: בד"ה שומרת] הדין בכך].

¹³ כעין זה מביאים תוספות [שם, ד"ה מה] בשם רבנו אלעזר משנז"א, אך בשם ר"י הם מביאים הסבר שונה לדברי הגמרא:
"שכן זקוקה ועומדת לביאה, כלומר שעיקר מצוותה להקים לאחיו שם, הילכך נקל לה להקנות בביאה יותר מאישה".
[ועיי' רמב"ן [שם, ד"ה מה ליבמה] הטוען כי הואיל והיבמה 'זקוקה ועומדת', ביאת היבום שווה לנישואין ולא לאירוסין].

עם זאת, תוספות מביאים את שיטת רבנו תם:

דאסמכתא בעלמא הוא, דמדאורייתא מיכל אכלה... היכא דאכלה בחיי הבעל.

[תוס' שם, ד"ה קנין]

לשיטתו, כאשר האח שמת האכיל בתרומה, מדאורייתא היבמה ממשיכה לאכול בתרומה גם לאחר מותו¹⁴. מבואר מכך כי פרשיית היבום אינה מלמדת על מצוה בעלמא, אלא פרשייה זו מגדירה כי מדאורייתא מוטלת על היבמה 'זיקה', ומכוחה היבמה ממשיכה לאכול בתרומה¹⁵.

מקורות אלו נאמרים ללא תלות בסוגיה הדנה האם יש 'זיקה', ומהם משתמע כי עצם קיומה של ה'זיקה' אינו שנוי במחלוקת, והמחלוקת היא רק בתוקפה ובהגדרתה המדויקת. דברים אלו עולים מלשון רש"י בביאור המחלוקת:

אין זיקה – זיקת יבמתו שמתה לא אלימא למיהוי כארוסה להיאסר אמו עליו משום חמותו... יש זיקה – זיקת יבום הויא ככנוסה ואוסרת אמה על היבם משום חמותו.

[רש"י יז: ד"ה אין זיקה, וד"ה יש זיקה]¹⁶

מבואר בדבריו כי קיומה של ה'זיקה' אינו שנוי במחלוקת; לכולי עלמא יש 'זיקה', וכל המחלוקת היא בעוצמתה של ה'זיקה': לפי השיטה שיש 'זיקה', זהו קשר קלוש הייחודי ליבם וליבמה, ואין לדמותו לקשר אישות רגיל. לעומת זאת, לפי השיטה שיש 'זיקה', הקשר בין היבם ליבמתו דומה במהותו לקשר אישות רגיל, ולכן היבם אסור בקרובות היבמה ויכול להפר את נדרה¹⁷.

על פי דברים אלו, עדיין יש לדון בגדר הקשר הקיים בין היבם ליבמתו: האם זהו רק קשר בעל אופי קנייני, המלמד על תלות של היבמה ביבם, או שהקשר הוא בעל אופי אישותי, ומשעת הנפילה ליבום קיים קשר אישות מסוים ביניהם.

בשיעור השלישי [פטור ערוה מיבום ומחליצה] ובשיעור החמישי [יבום וחליצה בחייבי לאוין] עמדנו על שיטת הרמב"ם¹⁸, על פיה פטור ערוה מיבום נובע מחמת 'שם הערוה' המפקיע את זיקת היבום. לפי שיטתו, בהכרח ה'זיקה' אינה רק הגדרה קניינית, אלא היא מלמדת על קשר אישות מסוים הקיים בין היבם ליבמתו. לעומת זאת, לשיטת תוספות – שכפי שראינו בשיעורים אלו – חולקים באופן שיטתי על תפיסתו של הרמב"ם, ייתכן וה'זיקה' הקיימת מדאורייתא בשעת הנפילה ליבום היא בעלת אופי קנייני בלבד, ואין כל קשר אישות בין היבם ליבמתו לפני מעשה היבום.

תפיסות אלו משליכות על הבנת גדר איסור יבמה לשוק. בעזרת ה' נעסוק בכך בשיעור הבא.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

¹⁴ רש"י [כתובות נז. ד"ה עשתה; נח. ד"ה השתא] והרמב"ם [הל' תרומות פ"ח ה"ה] חולקים, ולשיטתם בכל אופן שומרת יבם אינה אוכלת בתרומה.

¹⁵ בין הראשונים הנוקטים בשיטה זו יש ניסוחים שונים, האם היבמה אוכלת מחמת היבם או מחמת בעלה המת, ואכמ"ל.

¹⁶ וכן כותב רש"י [כו. ד"ה יש זיקה]: "יש זיקה – כלומר, חומרת זיקה לשוויי אחות זקוקתו כאחות אשתו".

¹⁷ עיי' רמב"ם [נא. ד"ה והא דאמרינן] המגדיר את המחלוקת באופן שונה, אך גם לפי דבריו עצם קיומה של קשר בין היבם ליבמתו אינו שנוי במחלוקת.

¹⁸ המבוססת על דברי הרמב"ם [ט. ד"ה והרי; כ: ד"ה ומסקנא]. [בשיעור הרביעי 'צרת ערוה'] ראינו שעל פי עיקרון זה מבאר הרשב"א [ג: ד"ה והא דתניא] את דין 'צרת ערוה'.